Monitor Kopen tabak door jongeren

Meting 2020

A. Kruize
R. Pieper

Breuer ONDERZOEK & INTRAVAL ADVIES

Monitor Kopen tabak door jongeren

Meting 2020

Maart 2021

Breuer
ONDERZOEK & INTRAVAL
ADVIES

Colofon

©Breuer&Intraval

Maart 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst: A. Kruize, R. Pieper
Opmaak: M. Haaijer
Opdrachtgever: Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

1. Inleiding

Er geldt een leeftijdsgrens van 18 jaar voor het verstrekken van tabaks- en aanverwante producten. De verstrekker is verplicht bij kopers die niet onmiskenbaar 18 jaar zijn de leeftijd te verifiëren aan de hand van een officieel leeftijdsdocument. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) wil graag meer inzicht in de naleving van deze leeftijdsgrens en heeft daarom Breuer&Intraval opdracht gegeven het kopen en verkopen van tabaksproducten door en aan jongeren te monitoren.

In de monitor staan de volgende hoofdvragen centraal:
1. In hoeverre proberen jongeren beneden 18 jaar momenteel rookwaren[1] te kopen in speciaalzaken, tankstations, supermarkten en horecagelegenheden (kooppoging)?
2. Wordt er naar leeftijd en/of een identiteitsbewijs gevraagd bij een kooppoging van rookwaren?
3. In hoeverre lukt het jongeren beneden 18 jaar momenteel rookwaren te kopen in speciaalzaken, tankstations, supermarkten en horecagelegenheden (slaagkans)?

Opzet

Er is een landelijke inventarisatie gehouden onder jongeren. Hierbij zijn jongeren in de leeftijdscategorieën 14/15 jaar en 16/17 jaar, online geënquêteerd. Hierbij is zowel gebruik gemaakt van een panel als van open werving.[2] De meting heeft plaatsgevonden in de laatste maanden van 2020.[3] In totaal hebben 7.565 jongeren de vragenlijst ingevuld; 4.870 14/15-jarigen en 2.695 16/17-jarigen.

In de enquête is gevraagd naar het feitelijk aankoopgedrag van de jongeren bij de verschillende soorten gelegenheden en de reacties daarop inzake de verificatie van de leeftijd bij het verkrijgen van tabaksproducten en/of e-sigaretten door de verstrekkers. Ook is gevraagd op welke dagen en tijdstippen de jongeren met name tabaksproducten kopen, of ze bepaalde tactieken toepassen om tabaksproducten te kunnen kopen en hoe ze aan de informatie komen over waar tabaksproducten makkelijk verkrijgbaar zijn.

Naast de meting in 2020 hebben er tevens metingen in 2016 en 2018 plaatsgevonden. Bij deze metingen vond de dataverzameling plaats via een telefonische enquête. De invoering van de AVG heeft grote invloed op de beschikbaarheid van steekproefkaders, het aantal beschikbare telefoonnummers in deze steekproefkaders en de kwaliteit van de beschikbare telefoonnummers. Dit heeft ertoe geleid dat het niet meer haalbaar is om door middel van telefonische enquêtes de gewenste respons te behalen. In overleg met de opdrachtgever is er daarom voor gekozen om gebruik te maken van een panel en open werving. Door deze andere manier van werven en andere manier van afname (online in plaats van telefonisch) is een vergelijking met de voorgaande metingen niet mogelijk. In deze rapportage gaan we dan ook alleen in op de resultaten van de meting in 2020.

[1] Bij rookwaren gaat het om tabaksproducten en dampwaren (elektronische sigaretten (e-sigaretten)).
[2] Het plaatsen van banners op een website van een organisatie die zich richt op jongeren en specifiek scholieren en het plaatsen van posts via hun social kanalen.
[3] Tijdens de uitvoering van het onderzoek is de Corona pandemie gaande. Onduidelijk is of en welke invloed dit heeft gehad op de resultaten.

2. Belangrijkste resultaten

- Een klein deel (8%) van de 14/15-jarigen koopt in 2020 wel eens tabaksproducten voor zichzelf en/of anderen. Bij de 16/17-jarigen ligt dit met 12% significant hoger.
- Jongeren kopen met name hun tabaksproducten of proberen dat te doen bij tabakswinkels (77%). Zij doen dit in mindere mate bij horecagelegenheden (33%) en cafetaria's (44%).
- Jongeren kopen hun tabaksproducten met name na schooltijd of voor het uitgaan. De 14/15-jarigen kopen vaker dan de 16/17-jarigen hun tabaksproducten voor, tijdens of na schooltijd, terwijl 16/17-jarigen dit juist vaker rondom het uitgaan doen dan de 14/15-jarigen.
- Het zijn in 2020 met name de supermarkten en tankstations waar jongeren naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs worden gevraagd: respectievelijk 48% en 44%. Bij cafetaria's is dit met 28% beduidend lager.
- In 2020 is de slaagkans bij tabakswinkels en supermarkten het laagst (beide 76%). Bij cafetaria's en horecagelegenheden ligt deze het hoogst (beide 85%).
- Een vijfde (20%) van de jongeren die wel eens tabaksproducten kopen hebben dat in het afgelopen jaar via internet gedaan. Ruim de helft werd op de website gevraagd hun leeftijd of geboortedatum in te vullen, het merendeel van hen heeft een onjuiste leeftijd/geboortedatum in gevuld. Op moment van bezorgen is 43% gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs, bij een derde (34%) heeft de bezorger desondanks nooit geweigerd om de tabaksproducten te geven.
- Een vijfde (20%) van de jongeren zegt wel eens een identiteitsbewijs van iemand die ouder is te gebruiken bij het kopen van tabaksproducten. Eveneens een vijfde (19%) gebruikt wel eens een vervalst identiteitsbewijs.
- Het kopen van e-sigaretten komt bij jongeren in beperkte mate voor. Zo geeft in 2020 4% van de geënquêteerde jongeren aan in het afgelopen jaar e-sigaretten te hebben gekocht of geprobeerd dat te doen. Zij kopen deze producten met name bij speciaalzaken (62%) en via internet (43%).
- De jongeren geven aan vooral bij het kopen van e-sigaretten bij tankstations en supermarkten te worden gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs (beide 46%).
- De slaagkans voor het kopen van e-sigaretten varieert van 78% bij supermarkten tot 81% bij speciaalzaken.
- Twee vijfde (43%) van de jongeren die wel eens e-sigaretten koopt heeft dit in het afgelopen jaar via internet gedaan. Van hen is twee derde (63%) op de website gevraagd hun leeftijd of geboortedatum in te vullen, het merendeel (86%) heeft een onjuiste leeftijd of geboortedatum ingevuld. Slechts een vijfde (21%) is door de bezorger op moment van bezorging wel eens gevraagd naar zijn/haar leeftijd en/of identiteitsbewijs. Van hen heeft bij 38% de bezorger nooit geweigerd de e-sigaretten te geven.
- Een kwart (26%) van de jongeren die wel eens tabaksproducten koopt of probeert dat te doen koopt ook wel eens e-sigaretten.

3. Roken

In deze paragraaf gaan we achtereenvolgend in op het roken van tabaksproducten, het dampen van e-sigaretten en het roken van andere producten.

Roken tabaksproducten

In 2020 geeft 14% van de geënquêteerde 14/15-jarigen aan momenteel te roken, terwijl 22% het afgelopen jaar heeft gerookt (figuur 3.1). Bij de 16/17-jarigen liggen deze percentages significant hoger; van hen rookt 17% op dit moment en heeft 27% het afgelopen jaar gerookt.

Figuur 3.1 Momenteel roken of afgelopen jaar gerookt (2020), in % (N= 2.695 - 7.565)

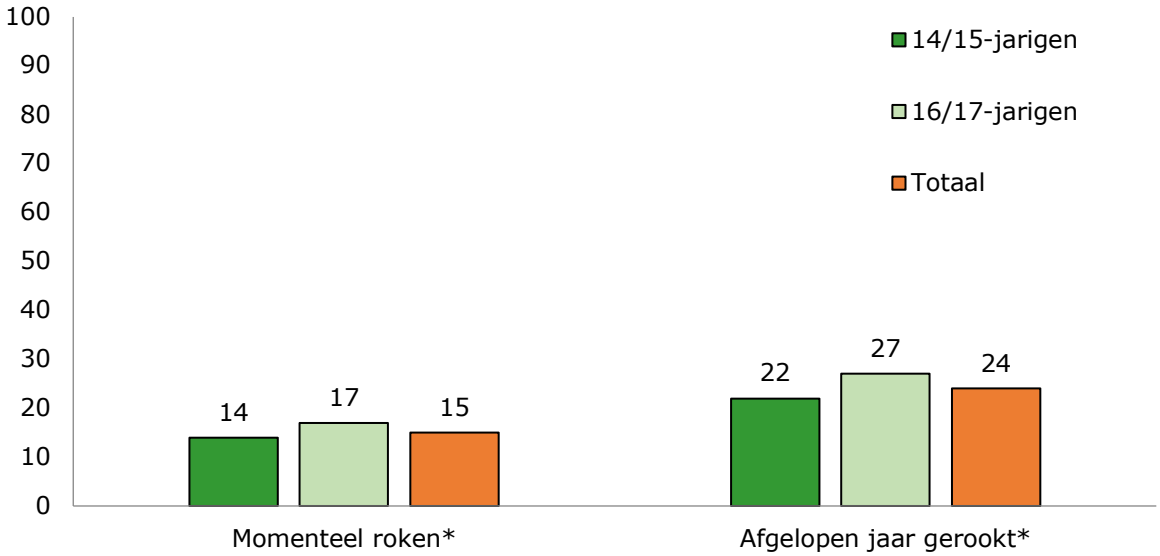

**Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p < 0.05.*

Naast verschillen in leeftijd is er tevens sprake van verschillen tussen jongens en meisjes. Zowel voor het momenteel roken als het roken in het afgelopen jaar geldt dat een groter deel van de jongens dat doet. Zo geeft 26% van de jongens aan het afgelopen jaar te hebben gerookt tegenover 21% van de meisjes. Bij het momenteel roken liggen de percentages op respectievelijk 17% bij de jongens en 13% bij de meisjes.

Niet-kopende rokers

Van de jongeren die in 2020 roken of het afgelopen jaar hebben gerookt, geeft het merendeel (63%) aan nooit tabaksproducten voor zichzelf te kopen. Zij krijgen hun tabaksproducten met name van vrienden (63%) en in mindere mate van hun broers/zussen (3%) of hun ouders (3%).

Daarnaast geven jongeren aan dat ze niet kopen omdat ze niet echt roken, ze hebben het alleen uitgeprobeerd. Dit zegt 7% van de jongeren in 2020. Door de overige jongeren worden onder meer de volgende redenen genoemd: ik ben nog geen 18 (66%); sigaretten en shag zijn lastig te krijgen omdat je leeftijd wordt gecontroleerd (34%); en sigaretten en shag zijn te duur (23%).

Dampen e-sigaretten

In het onderzoek is apart aandacht besteed aan het roken c.q. dampen van e-sigaretten. Het blijkt dat in 2020 7% van de 14/15-jarigen op dit moment e-sigaretten dampt (figuur 3.2). Bij 29% van hen gaat het alleen om e-sigaretten zonder nicotine. Het percentage 16/17-jarigen dat aangeeft op dit moment e-sigaretten te dampen ligt met 5% significant lager dan bij de 14/15-jarigen. Bij 36% van de 16/17-jarigen gaat het om e-sigaretten zonder nicotine. Als we kijken naar het roken van e-sigaretten in het afgelopen jaar dan is er geen sprake van significante verschillen tussen beide leeftijdsgroepen: 13% van de 14/15-jarigen tegenover 12% van de 16/17-jarigen.

Figuur 3.2 Momenteel dampen of afgelopen jaar gedampt (2020), in % (N= 2.695 - 7.565)

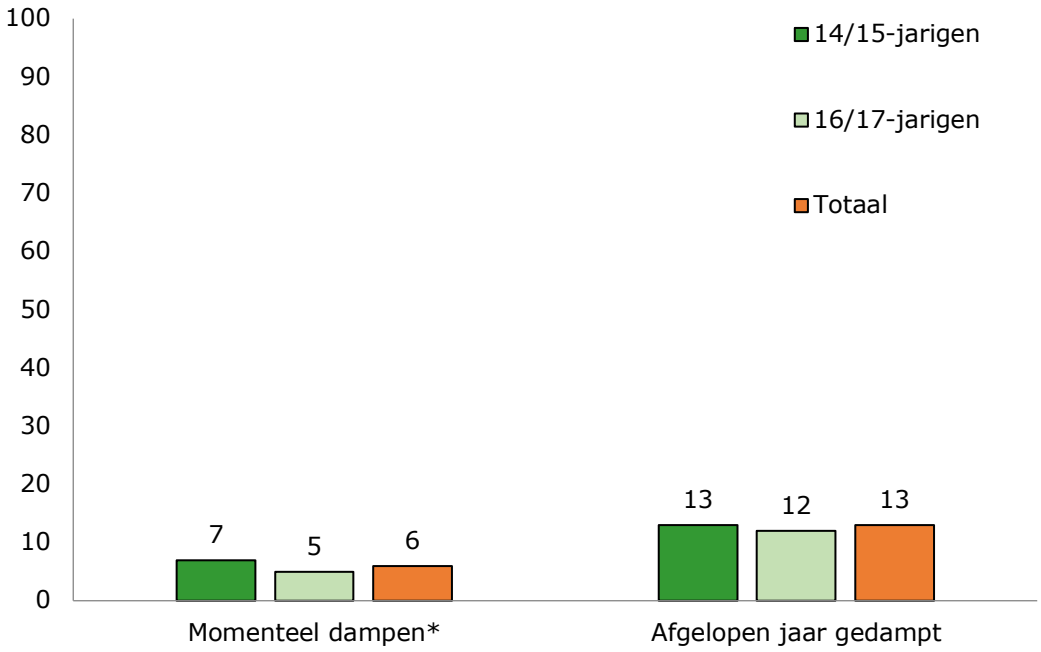

**Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p < 0.05.*

Evenals bij roken van tabaksproducten geldt ook voor het dampen van e-sigaretten dat jongens dat vaker doen dan meisjes. Van de jongens geeft 8% aan dat zij momenteel dampen, terwijl dit voor 5% van de meisjes geldt. Bij het afgelopen jaar dampen liggen de percentages op 16% van de jongens tegenover 10% van de meisjes.

Niet-kopende dampers

Van de jongeren die in momenteel dampen of in het afgelopen jaar hebben gedampt, geeft het merendeel (75%) aan nooit e-sigaretten voor zichzelf te kopen. Zij krijgen hun e-sigaretten met name van vrienden (57%) en in mindere mate van hun broers/zussen (4%) of hun ouders (6%). Andere redenen die door de jongeren zijn aangegeven zijn: ik ben nog geen 18 (35%); e-sigaretten zijn te duur (26%) en e-sigaretten zijn lastig te krijgen omdat je leeftijd wordt gecontroleerd (15%).

Roken andere producten

Naast het roken van sigaretten, shag en e-sigaretten is de jongeren ook gevraagd naar het gebruik van waterpijpen, shisha-pennen (zonder nicotine), snus en andere producten. In 2020 heeft 8% van de 14/15-jarigen het afgelopen jaar wel eens een waterpijp gerookt, bij de 16/17-jarigen ligt dit met 11% significant hoger. Echter bij het roken van shisha-pennen ligt het percentage bij de 14/15-jarigen juist significant hoger. Het gaat hier om 13% van de 14/15-jarigen tegenover 9% van de 16/17-jarigen. Zowel 2% van de 14/15-jarigen als van de 16/17-jarigen geeft aan in het afgelopen jaar wel eens snus te hebben gebruikt.

Het roken van andere producten wordt vaker door de 16/17-jarigen gedaan: 7% van de 14/15-jarigen versus 11% van de 16/17-jarigen. In 96% van de gevallen gaat het om het roken van een joint (met wiet of hasj).

Als we kijken naar de verschillen tussen jongens en meisjes dan zien we dat jongens in het algemeen vaker roken dan meisjes. Zo geeft 11% van de jongens aan in het afgelopen jaar wel eens een waterpijp te hebben gerookt, bij de meisjes ligt dit met 8% significant lager. Bij het roken van een shisha-pen gaat het om 14% van de jongens tegenover 10% van de meisjes.

4. Kopen van tabak

Van alle in 2020 ondervraagde 14/15-jarigen koopt 8% wel eens tabaksproducten voor zichzelf en/of voor anderen. Voor de groep 16/17-jarigen ligt dit percentage met 12% significant hoger (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Kopen of proberen te kopen van tabaksproducten voor zichzelf of anderen (2020), in % (N= 2.695 - 7.565)

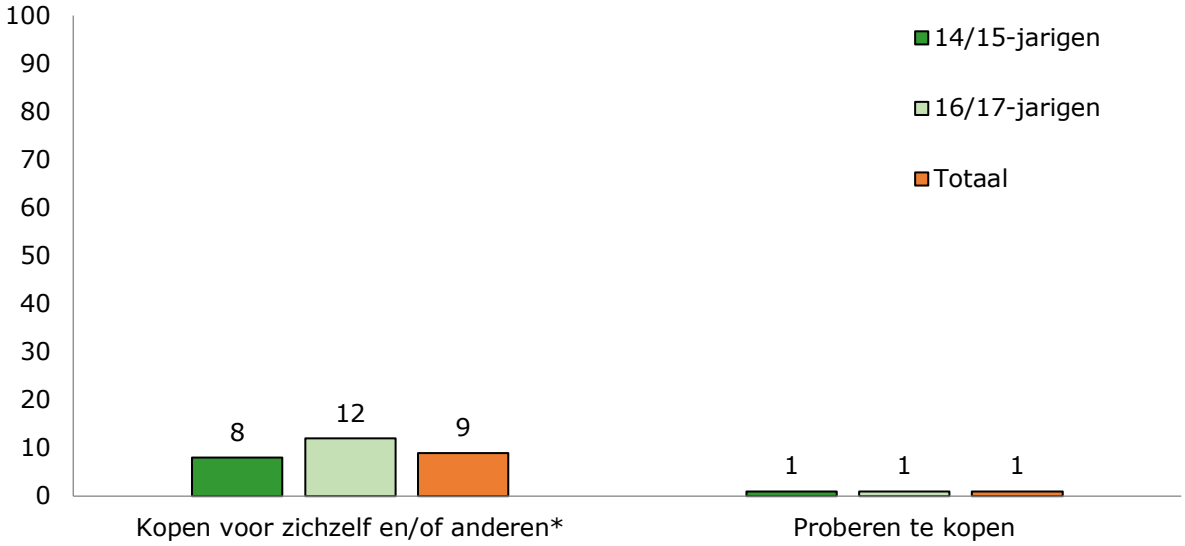

**Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p < 0.05.*

Sommige jongeren geven aan dat zij niet kopen, vervolgens hebben we gevraagd of zij dit wel eens geprobeerd hebben. Met proberen wordt bedoeld dat zij een poging hebben

gedaan maar er uiteindelijk niet in geslaagd zijn tabaksproducten mee te krijgen. Bij zowel de 14/15-jarigen als bij de 16/17-jarigen gaat het om 1%.

De groep (probeer)kopers (kopers en probeerkopers samen) - de primaire doelgroep van deze monitor - bestaat daarmee in 2020 uit totaal 788 jongeren. Van hen behoren 448 (389 kopers en 59 probeerkopers) tot de 14/15-jarigen en 340 (313 kopers en 27 probeerkopers) tot de 16/17-jarigen.

Jongens geven vaker aan wel eens tabaksproducten te kopen dan meisjes. Het gaat om 12% van de jongens tegenover 7% van de meisjes. Daarnaast behoort zowel bij de jongens als bij de meisjes 1% tot de groep probeerkopers.

Waar kopen jongeren tabak

Van de jongeren die in 2020 wel eens tabaksproducten hebben gekocht of geprobeerd te kopen (n=788), heeft 77% dit bij een tabakswinkel gedaan en 53% bij een tankstation (figuur 4.2). Voor de overige soorten gelegenheden liggen de percentages op 51% bij supermarkten, 44% bij cafetaria's en 33% bij andere horecagelegenheden. Er is geen sprake van verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.

Figuur 4.2 Kopen of proberen te kopen van tabak naar soort gelegenheid uitgesplitst naar leeftijdsgroep (2020), in % (n=340 - 788)

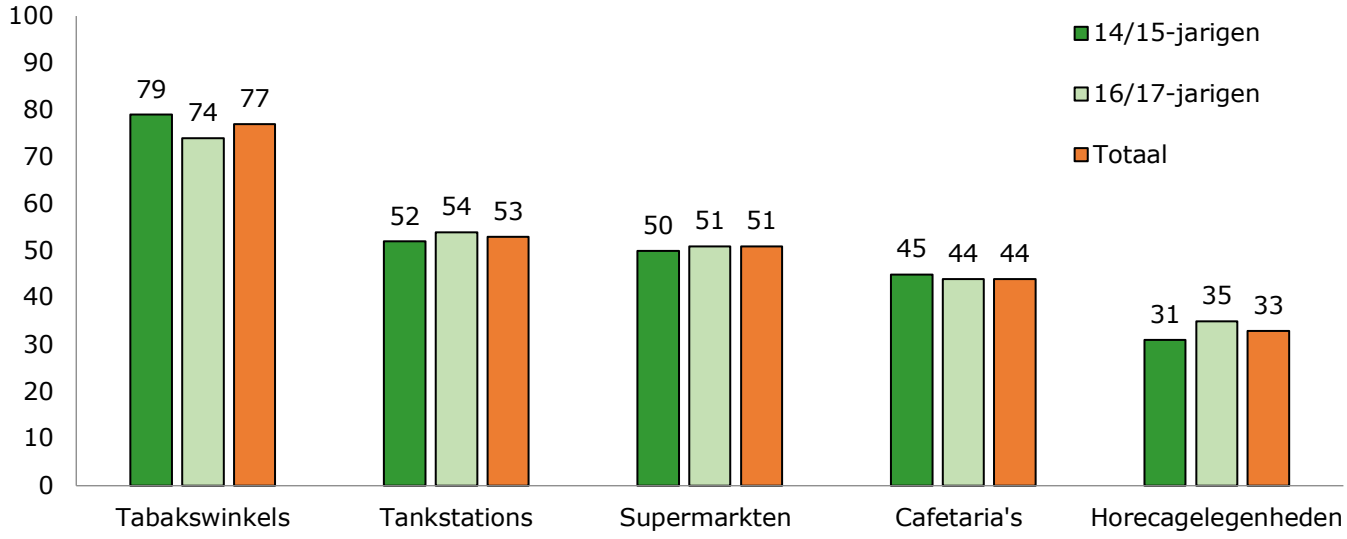

Daarnaast geeft 20% (n=157) van de (probeer)kopers aan dat zij het afgelopen jaar wel eens tabaksproducten via het internet hebben gekocht en/of thuis hebben laten bezorgen. Ruim de helft (54%; n=85) werd op de website gevraagd hun leeftijd of geboortedatum in te vullen. Het merendeel (80%; n=68) heeft een onjuiste geboortedatum of leeftijd ingevuld. Op het moment van bezorging is 43% van deze jongeren gevraagd naar zijn of haar leeftijd en/of identiteitsbewijs, terwijl 19% aangeeft dat iemand anders het pakketje in ontvangst heeft genomen. Van de jongeren die door de bezorger zijn gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs (n=67) heeft bij 34% (23 jongeren) de bezorger in het afgelopen jaar nooit geweigerd om de tabaksproducten te geven.

Ook hebben we de jongeren gevraagd of zij van bepaalde gelegenheden weten dat ze daar makkelijk tabaksproducten kunnen kopen. Dit blijkt voor 66% inderdaad het geval te zijn. Door deze jongeren worden met name de volgende gelegenheden genoemd:

- tankstations (33%);
- avondwinkels (29%);
- cafés/discotheken (28%);
- cafetaria's (27%);
- supermarkten (23%);
- tabakswinkels (19%).

Jongeren horen vaak van vrienden dat ze bij bepaalde gelegenheden makkelijk tabaksproducten kunnen kopen (70%). Een andere manier waarop jongeren hier achter zijn gekomen is door het daar zelf te proberen (52%).

Momenten waarop jongeren tabak kopen

De geënquêteerde jongeren proberen of kopen tabaksproducten met name op vrijdag (63%) en zaterdag (55%), terwijl voor de overige dagen het percentage uiteenloopt van 27% op zondag tot 36% op maandag (figuur 4.3). Er zijn geen verschillen tussen de beide leeftijdsgroepen.

Figuur 4.3 Dagen waarop jongeren met name tabaksproducten kopen of proberen te kopen (2020)[1], in % (n=340 - 788)

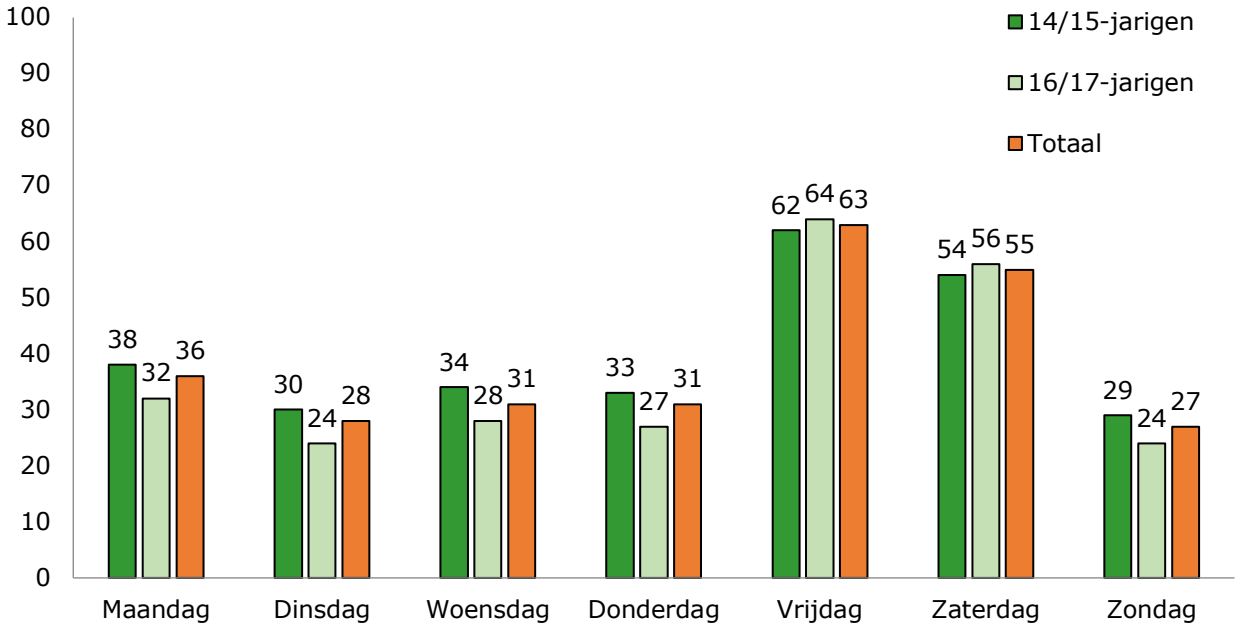

[1]Meerdere antwoorden mogelijk.

Tevens is gevraagd naar de tijdstippen c.q. momenten waarop jongeren hun tabaksproducten kopen of proberen dat te doen. Zij doen dit vooral na schooltijd of voor het uitgaan, respectievelijk 54% en 41% (figuur 4.4). De 14/15-jarigen kopen vaker dan de 16/17-jarigen hun tabaksproducten voor schooltijd (19% versus 11%), in de schoolpauzes (32% versus 20%) en na schooltijd (59% versus 48%). Het kopen van

tabaksproducten voor en tijdens het uitgaan doen de 16/17-jarigen juist vaker dan de 14/15-jarigen.

Figuur 4.4 Tijdstippen waarop jongeren met name tabaksproducten kopen of proberen te kopen (2020)[1], in % (n=340 - 788)

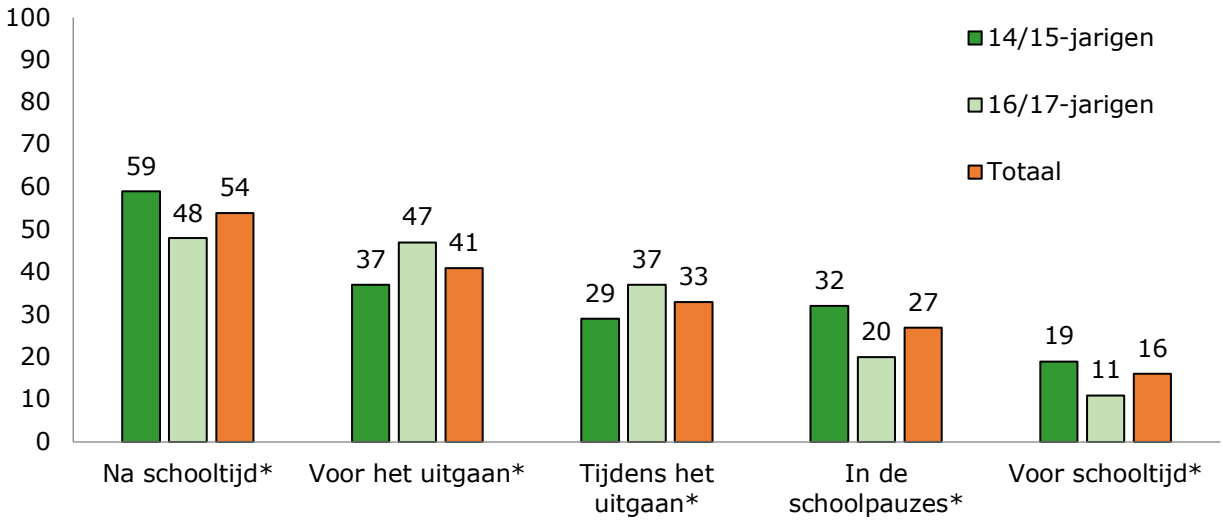

[1]Meerdere antwoorden mogelijk.

[*]*Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p <0.05.*

Kooptactieken

Ongeveer twee vijfde (38%) van de jongeren zegt wel eens bepaalde tactieken toe te passen om tabaksproducten te kunnen kopen, bijvoorbeeld er ouder uit proberen te zien, samen met oudere vrienden kopen of naar plekken te gaan waar niet of nauwelijks wordt gecontroleerd op leeftijd. Een vijfde (20%) van de jongeren zegt wel eens een identiteitsbewijs van iemand die ouder is te gebruiken en iets minder dan een vijfde (19%) gebruikt wel eens een vervalst identiteitsbewijs.

Interactie verkoper-jongere

De jongeren is ook gevraagd naar de reactie van de verkoper bij de laatste keer dat zij tabaksproducten hebben gekocht (of geprobeerd hebben dat te doen) bij een tabakswinkel, tankstation, supermarkt, cafetaria of horecagelegenheid.

De meeste jongeren zijn naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs gevraagd in supermarkten, 48% van de gevallen. Gevolgd door tankstations en tabakswinkels, respectievelijk 44% en 42%. In horecagelegenheden en cafetaria's gebeurde dit het minst, respectievelijk 35% en 28% van de gevallen is daar bij de laatste keer gevraagd naar leeftijd en/of identiteitsbewijs. Er bestaan geen verschillen tussen de beide leeftijdsgroepen.

Figuur 4.5 Bij de laatste keer gevraagd naar leeftijd en/of identiteitsbewijs naar soort gelegenheid (2020), in % (n=119 - 609)

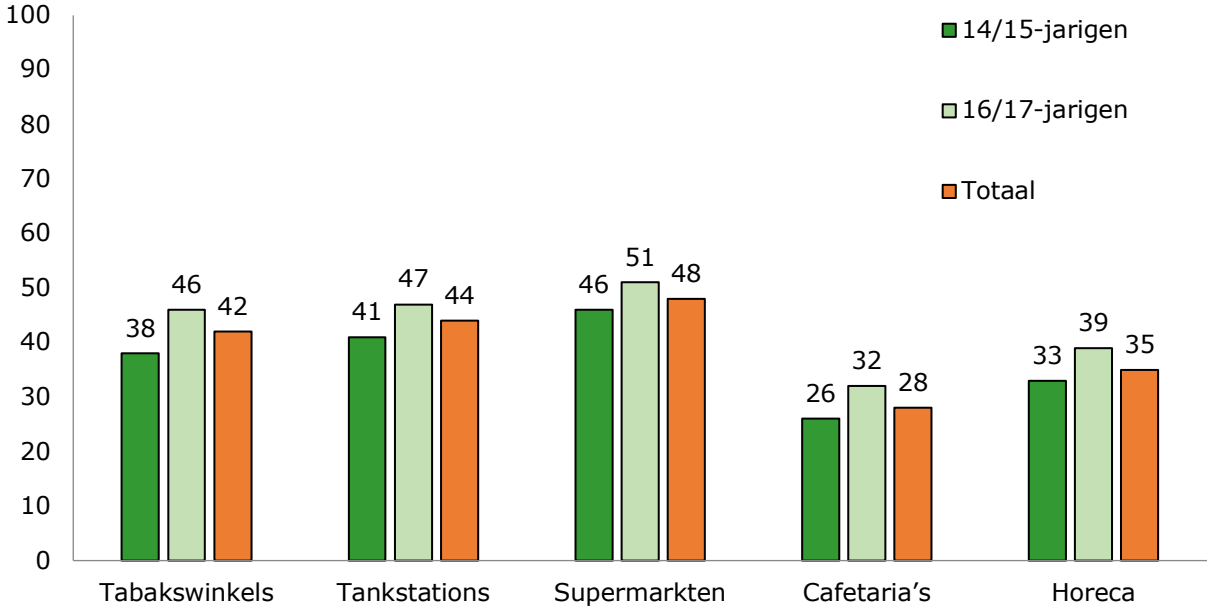

Op de vraag van de verkoper naar leeftijd en/of identiteitsbewijs reageren de jongeren bij meeste gelegenheden met het antwoord dat zij hun identiteitsbewijs vergeten zijn (tabel 4.1). Dit zeggen ze vooral bij tabakswinkels (44%), gevolgd door horecagelegenheden (37%), supermarkten (36%) en tankstations (34%). Bij cafetaria's is de meest voorkomende reactie dat de jongeren zeggen 18 te zijn (35%).

Tabel 4.1 Reactie jongeren op vraag naar leeftijd en/of identiteitsbewijs, in % (2020)

	Tabaks-winkels n=309	Tankstations n=219	Supermark-ten n=228	Cafetaria's n=139	Horeca-gelegen-heden n=117
Zeggen dat ik mijn identiteitsbewijs ben vergeten	44	34	36	31	37
Identiteitsbewijs laten zien	13	14	13	11	10
Zeggen dat ik 18 jaar ben	31	31	33	35	28
Identiteitsbewijs van iemand anders die wel 18 is laten zien	7	14	12	14	15
Ik liet een vervalst identiteitsbewijs zien	5	7	5	10	10

Automaten

De jongeren die hebben aangegeven het afgelopen jaar wel eens tabaksproducten bij een cafetaria of andere soort horecagelegenheid te hebben gekocht of geprobeerd hebben dat te doen, hebben we gevraagd of het hierbij ging om verkoop via een automaat of via de kassa/bar.

Van de 350 jongeren die in 2020 tabaksproducten bij een cafetaria hebben gekocht of hebben geprobeerd dat te doen heeft 32% (n=111) dit alleen via een automaat gedaan. Hiervan kan 41% (n=46) zonder tussenkomst van personeel de tabaksproducten uit de automaat halen. Dit is mogelijk omdat: alleen geld in de automaat moet worden gegooid (23); er een id-scanner in de automaat zat (13)[4]; de jongere zelf agecoins bij zich had (12); de agecoins op de automaat stonden (5). 15% (n=17) kan niet zonder tussenkomst van personeel tabaksproducten uit de automaat halen. Van hen zijn tien bij de laatste keer dat ze tabaksproducten uit een automaat haalden in een cafetaria niet gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs. Van de overige zeven die wel zijn gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs, heeft één de laatste keer de tabaksproducten niet meegekregen.

Van de 260 jongeren die in het afgelopen jaar tabaksproducten bij een horecagelegenheid hebben gekocht of geprobeerd hebben dat te doen, heeft 43% (n=113) dit alleen via een automaat gedaan. Van hen kan 43% (n=48) dit altijd zonder tussenkomst van personeel doen, terwijl 24% (n=27) aangeeft dat het in alle gevallen ging om verkoop via een automaat met tussenkomst van personeel. Het kopen via een automaat zonder tussenkomst van personeel is mogelijk omdat: alleen geld in de automaat moet worden gegooid (19); er zat een id-scanner in de automaat (14)[4]; de jongere zelf agecoins bij zich heeft (9) en/of de agecoins op de automaat staan (12). Van de 27 jongeren die alleen met tussenkomst van personeel tabaksproducten uit een automaat kunnen kopen zijn acht de laatste keer gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs, de overige 19 is niks gevraagd. Overigens hebben vijf van de acht jongeren die de laatste keer zijn gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs de tabaksproducten wel kunnen kopen.

Slaagkans

Tot slot is de jongeren gevraagd of het de laatste keer gelukt is (slaagkans) om de tabaksproducten te kopen bij de verschillende soorten gelegenheden. De slaagkans ligt het hoogst bij cafetaria's en andere horecagelegenheden (beide 85%) (figuur 4.6). Het is met andere woorden voor de jongeren het makkelijkst om bij cafetaria's en horecagelegenheden te kopen. Het moeilijkst is het bij tabakswinkels en supermarkten, daar ligt de slaagkans op 76%. Er is geen sprake van significante verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.

[4] Mogelijk gebruiken jongeren dan een identiteitsbewijs van iemand anders die ouder is.

Figuur 4.6 Bij de laatste keer gelukt de tabaksproducten te kopen naar soort gelegenheid (2020), in % (n= 119 – 609)

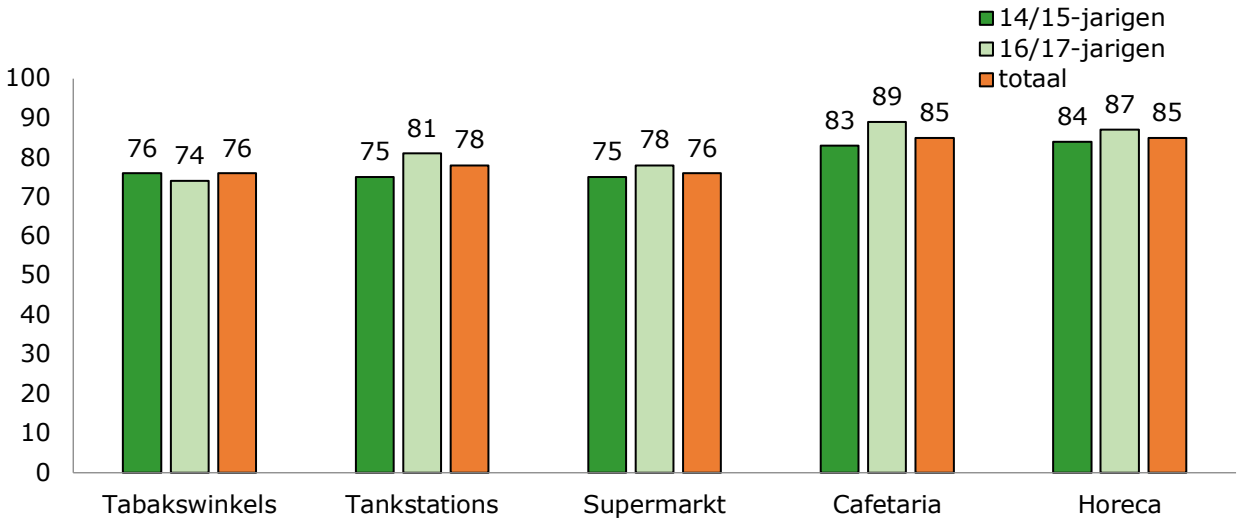

Koopindex

In deze paragraaf worden de kooppoging en de slaagkans samengevoegd tot de koopindex. Bij de kooppoging gaat het om het percentage jongeren dat wel eens tabaksproducten probeert te kopen. Dit is een actie van de jongere zelf. Bij de slaagkans gaat het om het percentage jongeren dat erin slaagt tabaksproducten te kopen. Dit percentage wordt genomen van het deel van de jongeren dat heeft geprobeerd tabaksproducten te kopen. De slaagkans is afhankelijk van de reactie van de verkoper; krijgt de jongere de tabaksproducten wel of niet mee. Binnen de koopindex worden deze beide acties samengevoegd. De koopindex geeft het percentage jongeren weer dat probeert tabaksproducten te kopen en daarin vervolgens ook slaagt; het betreft een percentage van alle jongeren.

De totale koopindex, waarin de vijf soorten gelegenheden zijn samengevoegd, ligt voor de 14/15-jarigen op 8% (figuur 4.7). Bij de 16/17-jarigen ligt deze met 11% significant hoger.

Figuur 4.7 Koopindex tabaksproducten totaal (2020), in % (N = 2.695 – 7.565)

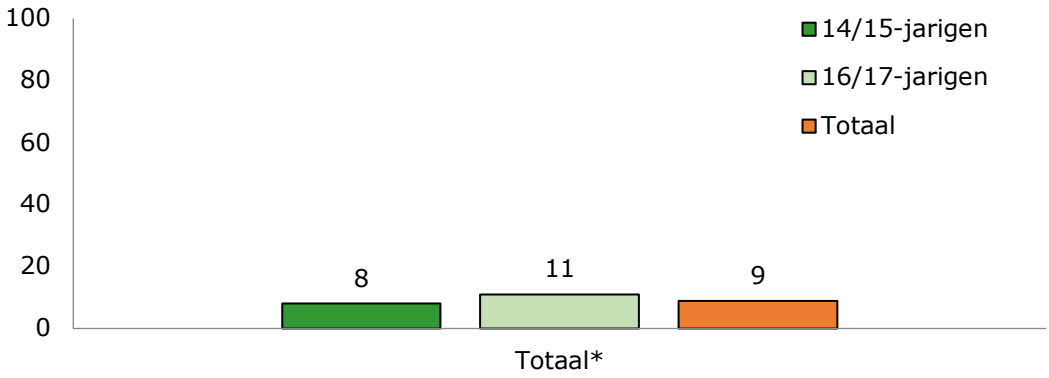

**Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p < 0.05.*

Vervolgens zijn de vijf afzonderlijke soorten gelegenheden geanalyseerd. De koopindex loopt uiteen van 3% bij de horecagelegenheden tot 6% bij de tabakswinkels (figuur 4.8). De koopindex ligt bij alle vijf de verschillende soorten gelegenheden bij de 16/17-jarigen significant hoger dan bij de 14/15-jarigen.

Figuur 4.8 Koopindex tabaksproducten naar soort gelegenheid (2020), in % (N= 2.695 – 7.565)

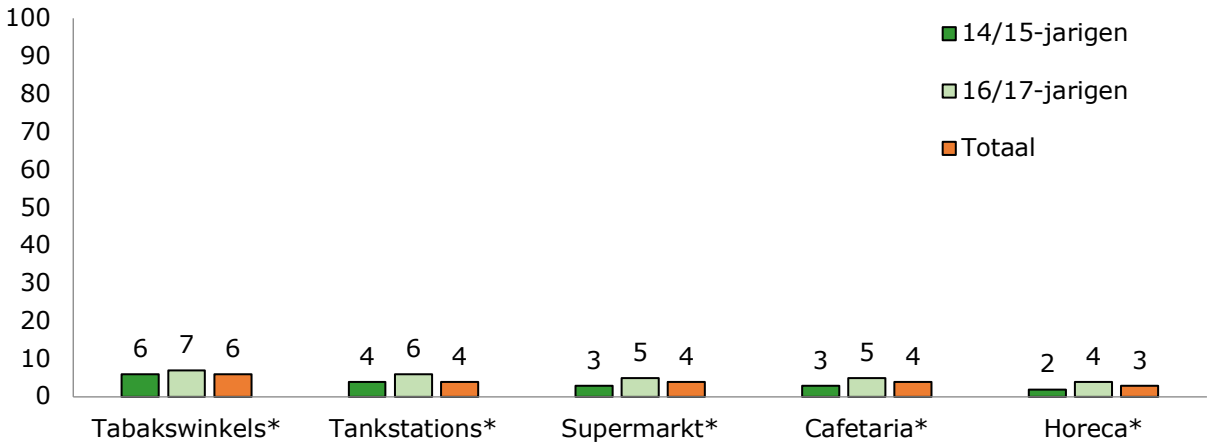

**Significant verschil 14/15-jarigen en 16/17-jarigen, p < 0.05.*

5. Kopen van e-sigaretten

Van alle in 2020 ondervraagde jongeren koopt 3% wel eens e-sigaretten voor zichzelf en/of voor anderen (figuur 5.1). Sommige jongeren geven aan dat zij niet kopen. Hen hebben we gevraagd of zij dit wel eens geprobeerd hebben. Minder dan 1% van de jongeren geeft aan wel eens geprobeerd te hebben e-sigaretten te kopen, maar dat het hen uiteindelijk niet is gelukt ze mee te krijgen.

Figuur 5.1 Kopen of proberen te kopen van e-sigaretten voor zichzelf of anderen (2020), in % (N= 2.695 - 7.565)

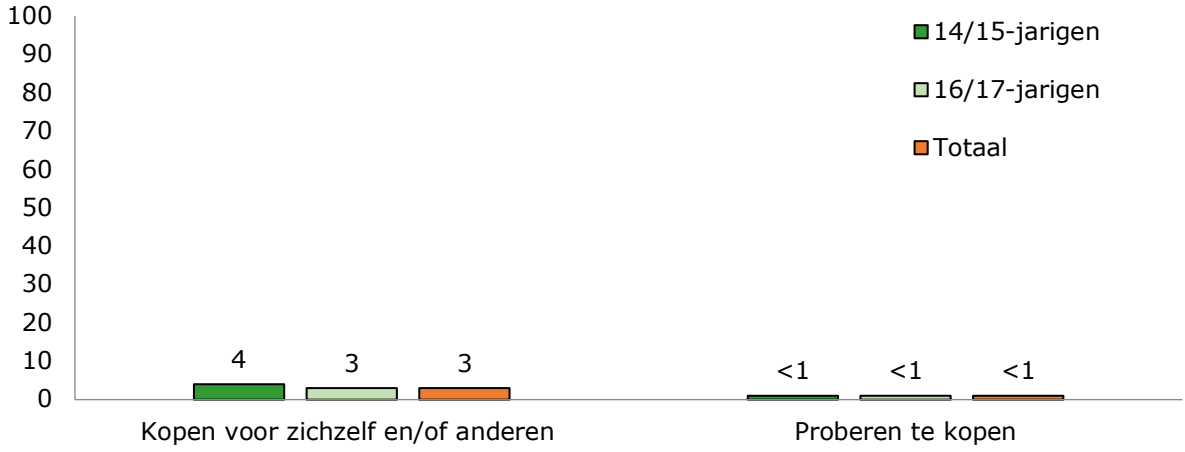

De groep (probeer)kopers (kopers en probeerkopers samen) van e-sigaretten bestaat daarmee in 2020 uit totaal 316 jongeren. In 2020 behoren 227 (204 kopers en 23

probeerkopers) tot de 14/15-jarigen en 89 (81 kopers en 8 probeerkopers) tot de 16/17-jarigen.

Jongens geven vaker aan wel eens e-sigaretten te kopen dan meisjes. Het gaat om 6% van de jongens tegenover 2% van de meisjes. Daarnaast behoort bij de jongens 1% tot de groep probeerkopers, terwijl het bij de meisjes gaat het om minder dan 1%.

Waar kopen jongeren e-sigaretten

Van de jongeren die in 2020 wel eens e-sigaretten hebben gekocht of geprobeerd te kopen (n=316), heeft 62% van de jongeren dat bij speciaalzaken (tabakswinkels en e-sigaretspeciaalzaken) gedaan (figuur 5.2). Voor de overige soorten gelegenheden liggen de percentages op 35% bij tankstations en 28% bij supermarkten. Er bestaan geen verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.

Figuur 5.2 Kopen of proberen te kopen van e-sigaretten naar soort gelegenheid uitgesplitst naar leeftijdsgroep (2020), in % (n= 89 - 316)

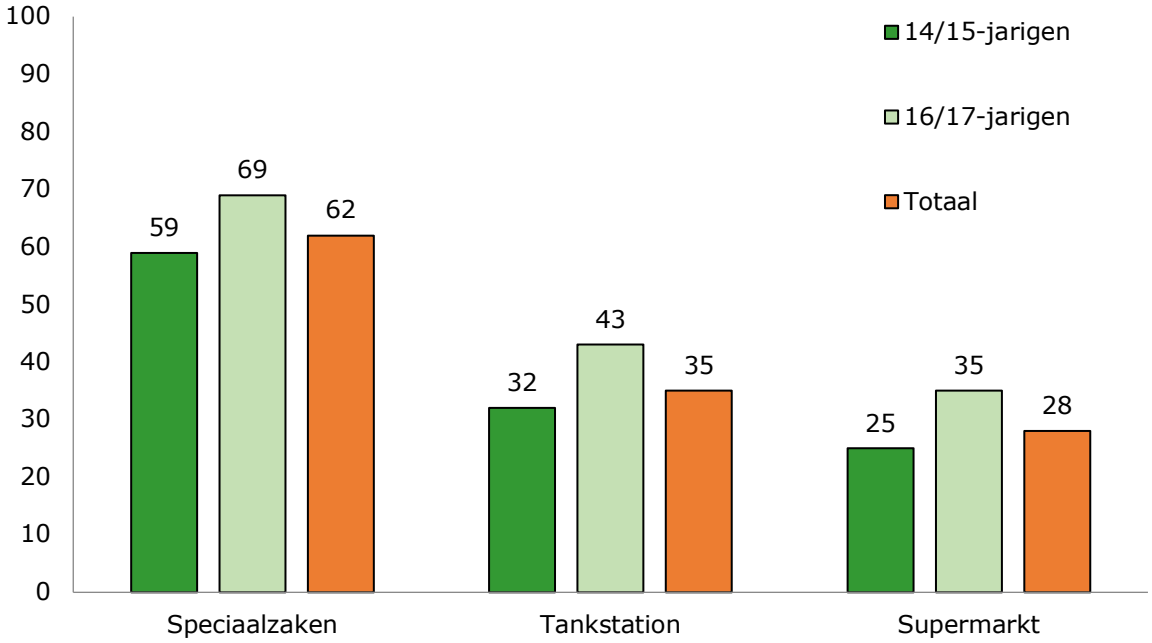

Daarnaast geeft 43% (n=136) van de (probeer)kopers aan dat zij het afgelopen jaar wel eens e-sigaretten via het internet hebben gekocht en/of thuis hebben laten bezorgen. Bijna twee derde (63%; n=86) werd op de website gevraagd zijn/haar leeftijd of geboortedatum in te vullen. Het merendeel (86%; n=74) heeft een onjuiste geboortedatum of leeftijd ingevuld. Op het moment van bezorging wordt meer dan de helft (54%) van de jongeren niet gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs. Een kwart van de jongeren (25%) geeft aan dat iemand anders het pakketje in ontvangst heeft genomen. Bij 21% van de jongeren (29) heeft de bezorger het afgelopen jaar wel eens gevraagd naar zijn of haar identiteitsbewijs en/of leeftijd. Van deze groep is het bij 38% (11 jongeren) nooit voorgekomen dat de bezorger weigerde om de e-sigaretten te geven.

Interactie verkoper-jongere

De jongeren is ook gevraagd naar de reactie van de verkoper bij de laatste keer dat zij e-sigaretten hebben gekocht (of geprobeerd hebben dat te doen) bij een speciaalzaak, tankstation en supermarkt (figuur 5.3). Zowel bij tankstations als in supermarkten is in 2020 46% van de jongeren bij de laatste keer dat zij e-sigaretten probeerden te kopen gevraagd naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs. Bij speciaalzaken ligt dit op 41%. Er is geen sprake van verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.

Figuur 5.3 Bij de laatste keer gevraagd naar leeftijd en/of identiteitsbewijs naar soort gelegenheid (2020), in % (n= 57 - 106)

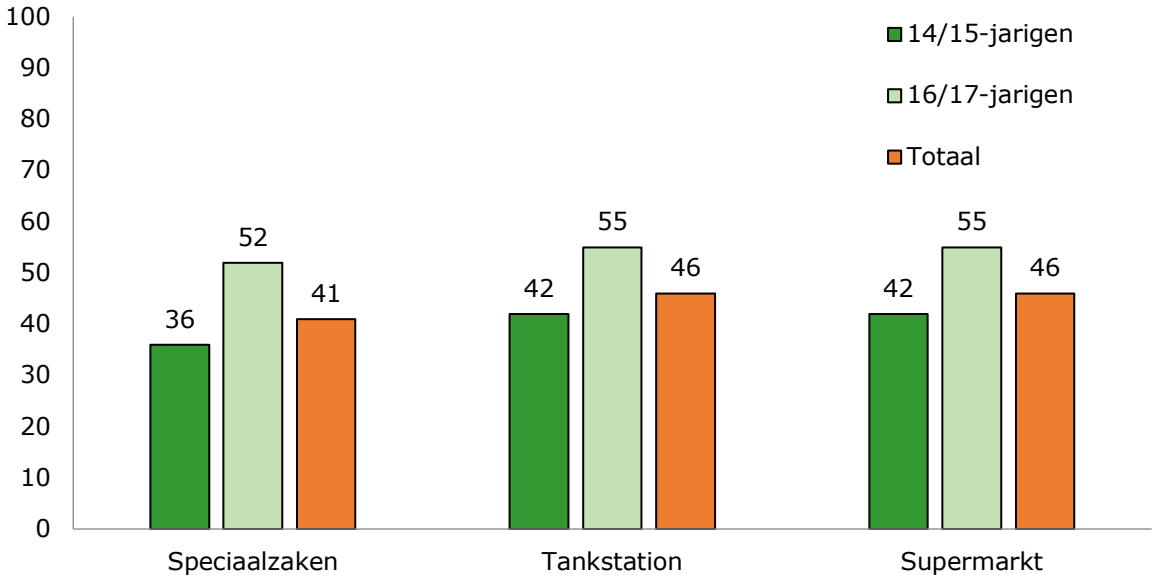

Op de vraag van de verkoper naar hun leeftijd en/of identiteitsbewijs reageren de jongeren bij de speciaalzaken voornamelijk door te zeggen dat zij wel 18 zijn (32%). Bij tankstations en supermarkten is het meest voorkomende antwoord dat zij hun identiteitsbewijs zijn vergeten. Bij supermarkten geeft 32% van de jongeren dit aan en bij de tankstations 30%.

Tabel 5.1 Reactie jongeren op vraag naar leeftijd en/of identiteitsbewijs, in % (2020)

	Speciaalzaken n=107	Tankstations n=66	Supermarkten n=59
Zeggen dat ik mijn identiteitsbewijs ben vergeten	28	30	32
Identiteitsbewijs laten zien	14	12	14
Zeggen dat ik 18 jaar ben	32	24	31
Identiteitsbewijs van iemand anders die wel 18 is laten zien	15	23	10
Ik liet een vervalst identiteitsbewijs zien	11	11	14

Slaagkans

Tot slot is de jongeren gevraagd of het de laatste keer gelukt is (slaagkans) om de e-sigaretten te kopen bij de verschillende soorten gelegenheden. De slaagkans ligt bij speciaalzaken op 81%. De slaagkans bij de andere twee soorten gelegenheden liggen met respectievelijk 79% bij tankstations en 78% bij supermarkten op ongeveer hetzelfde

niveau (figuur 5.4). Er is geen sprake van significante verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.

Figuur 5.4 Bij de laatste keer gelukt de e-sigaretten te kopen naar soort gelegenheid (2020), in % (n= 31 – 196)

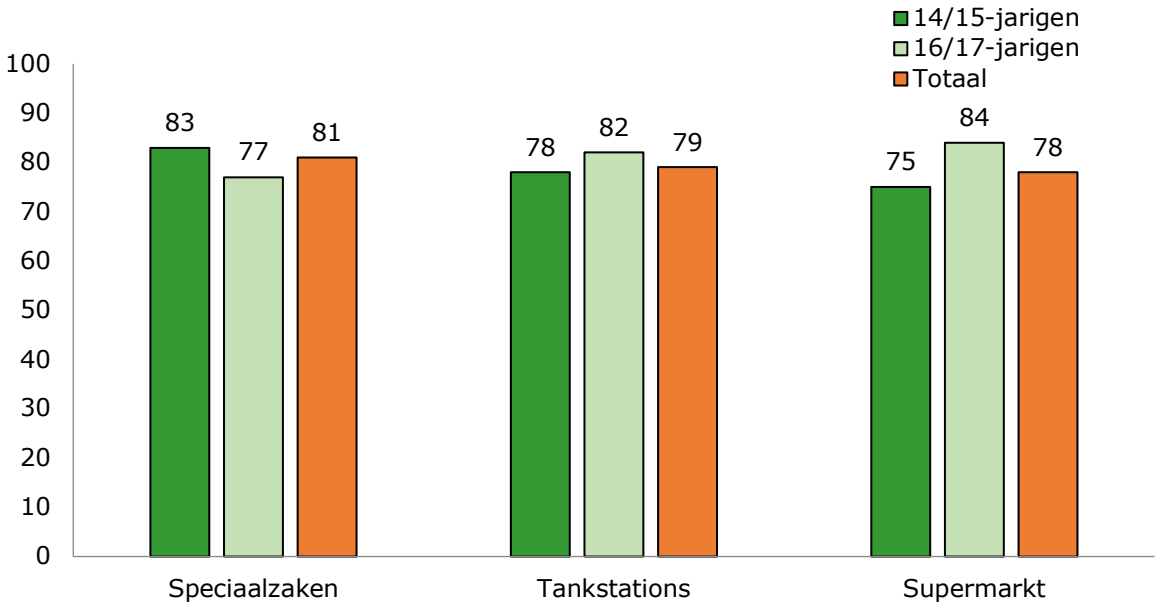

Koopindex

De totale koopindex, waarin de drie soorten gelegenheden zijn samengevoegd, ligt voor de 14/15-jarigen op 3% (figuur 5.5). Bij de 16/17-jarigen ligt deze met 2% op ongeveer hetzelfde niveau.

Figuur 5.5 Koopindex e-sigaretten totaal (2020), in % (N = 2.695 – 7.565)

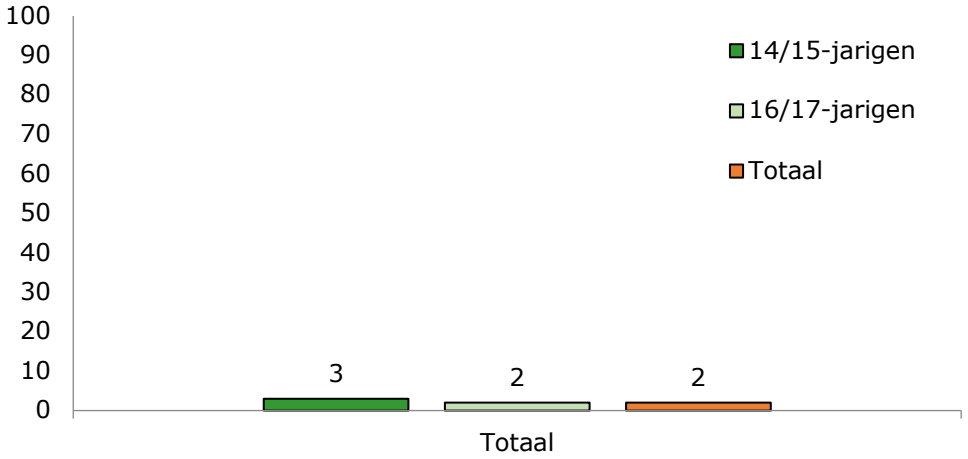

Vervolgens zijn de drie afzonderlijke soorten gelegenheden geanalyseerd. De koopindex ligt bij speciaalzaken op 2% en bij tankstations en supermarkten op 1% (figuur 5.6). Er is geen sprake van significante verschillen tussen beide leeftijdsgroepen.
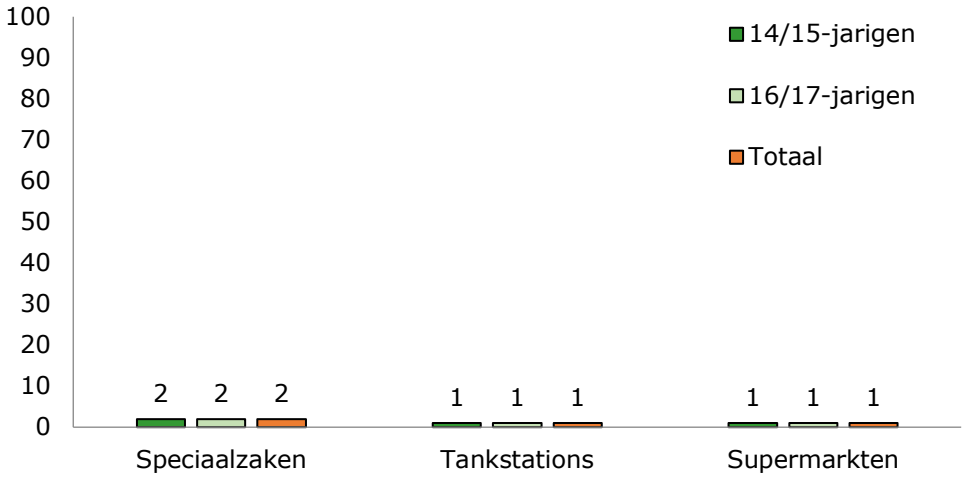
Figuur 5.6 Koopindex e-sigaretten naar soort gelegenheid (2020), in % (N= 2.695 – 7.565)